

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Olivia Keinänen ja Sarita Vartiainen

LAPSEN TUEN TARPEEN TUNNISTAMINEN JA HUOMIOIMINEN VARHAISKASVATUK- SESSA

Sosiaali- ja terveysala
2023

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaaliala

TIIVISTELMÄ

Tekijä	Olivia Keinänen ja Sarita Vartiainen
Opinnäytetyön nimi	Lapsen tuen tarpeen tunnistaminen ja huomioiminen varhaiskasvatuksessa
Vuosi	2023
Kieli	suomi
Sivumäärä	47
Ohjaaja	Tiina Järvelä

Tässä kirjallisuuskatsauksessa selvitämme lapsen tuen tarpeen tunnistamista ja huomioimista varhaiskasvatuksessa. Tarkastelemme, miten varhaiskasvatuksessa pystytään tunnistamaan tuen tarve ja huomioimaan se. Käymme läpi mitkä kaikki asiat vaikuttavat lapsen kasvuun ja kehitykseen. Tutkimuskysymyksemme on Millä keinoilla kolmiportaisen tuen tarvetta voidaan huomioida varhaiskasvatuksessa?

Avainsanat varhaiskasvatus, kolmiportainen tuki, osallisuus

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Sosiaaliala

ABSTRACT

Author	Olivia Keinänen and Sarita Vartiainen
Title	Recognizing and Considering the Child's Need for Support in Early Childhood Education
Year	2023
Language	Finnish
Pages	47
Name of Supervisor	Tiina Järvelä

In this literature review, the aim is to figure out how to recognize and consider the child's need for support in early childhood education. The focus is on looking at how a child's needs are recognized in early childhood education. Also the factors that affect a child's growth and development are looked at. The research question is: In what ways can the need for three-tier support be considered in early childhood education?

Keywords	early childhood education, three tier support, participation
----------	--

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	7
2	VARHAISKASVATUS.....	8
	2.1 Varhaiserityiskasvatus	9
	2.2 Varhaiskasvatuslaki.....	9
	2.3 Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteet	10
	2.4 Lapsuus nykyajan Suomessa	11
	2.5 Lasten ja lapsiperheiden hyvinvointi	12
	2.6 Nykytilanne	13
3	LAPSEN KASVU JA KEHITYS	15
	3.1 Jean Piaget	18
	3.2 Lapsen kehityksen tukeminen	19
	3.3 ADHD.....	19
	3.4 Kielelliset vaikeudet	20
	3.5 Levoton lapsi	21
	3.6 Lapsen taitotaso.....	24
	3.7 Varhainen puuttuminen.....	25
	3.8 Leikki	28
4	LAPSEN HAVAINNOINTI	30
	4.1 Yksilöhavainnointi	30
	4.2 Ryhmähavainnointi	31
	4.3 Toiminta havainnoinnin perustalta.....	32
	4.4 Monialainen yhteistyö	33
5	OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA.....	34
	5.1 Lapsen osallisuus.....	34
	5.2 Osallisuuden ilmeneminen	35

5.3	Perheiden osallisuus	37
5.4	Yhteistyö vanhempien ja varhaiskasvatuksen välillä.....	37
5.5	Moninaiset perheet	38
5.6	Inklusiivisuus	38
6	KOLMIPORTAINEN TUKI	40
6.1	Tukemisen tavat.....	40
6.2	Yleinen tuki	41
6.3	Tehostettu tuki.....	41
6.4	Eriytinen tuki	42
7	POHDINTA.....	43
	LÄHTEET	45

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuva 1 Kielteinen kehä. (Koivunen 2019.)	22
Kuva 2 Positiivinen kehä. Koivunen 2019.	23
Kuva 3 Varhaisen puuttumisen eri tasot. Huhtanen 2004.	26
Kuva 4 Inklusiivisen varhaiskasvatuksen ekosysteeminen malli (Pihlaja & Viitala, 2022, 63., alkup. lähde: European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2017.)	39
Kuva 5 Varhaiskasvatuksessa toteutettava tuki. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.	41

1 JOHDANTO

Varhaiskasvatuksen rooli yhteiskunnassamme on keskeinen, sillä se tarjoaa perustan lapsen kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset kohtaavat päivittäin monenlaisia lapsia, joilla jokaisella on oma ainutlaatuinen taustansa, tarpeensa ja kehityksen vaiheet. Tässä monimuotoisessa ympäristössä varhaiskasvatuksen ammattilaisilla on tärkeä rooli tuen tarpeen tunnistamisessa ja huomioimisessa, jotta jokainen lapsi saisi mahdollisimman hyvän alun elämälleen.

Työskennellessämme varhaiskasvatuksen parissa, olemme huomanneet tuen tarpeen lisääntymistä. Olemme kiinnostuneita siitä, miten tuen tarve pystytään tunnistamaan ja huomioimaan varhaiskasvatuksen arjessa. Tämän takia päätimme tehdä kirjallisuuskatsauksen aiheesta.

Tässä opinnäytetyössä tarkastelemme varhaisen tuen tärkeyttä varhaiskasvatuksessa ja pyrimme lisäämään tietoisuutta aiheen merkityksestä varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Opinnäytetyön tavoitteena on koota yhteen ajantasaista tietoa tuen tarpeen tunnistamisesta ja varhaisen tuen antamisesta varhaiskasvatuksessa.

Opinnäytetyömme sisältää kattavan tarkastelun varhaiskasvatuksesta ja sen merkityksestä lapsen kasvulle ja kehitykselle. Lisäksi työ käsittelee lapsen havainnointia sekä sen roolia varhaiskasvatuksessa. Osallisuus varhaiskasvatuksessa on keskeinen teema, ja opinnäytetyö pureutuu lapsen osallisuuteen, perheiden rooliin, yhteistyöhön vanhempien ja varhaiskasvatuksen välillä sekä moninaisten perheiden haasteisiin. Käsittelemme myös kolmiportaisen tuen mallin.

2 VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatus on kokonaisuus, johon kuuluu lapsen suunnitelmallinen ja tavoitteellinen kasvatus, opetus ja hoito. Varhaiskasvatuksessa painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatuksen päätavoitteena on tukea lapsen kehitystä, oppimista ja kasvua sekä lisäksi edistää lapsen hyvinvointia. (Opetushallitus 2023 a.)

Varhaiskasvatuksella on todella suuri merkitys lapsen kehitykseen sekä kouluvalmiuteen. Varhaiskasvatus edistää lapsen sosiaalisia taitoja, itseluottamusta sekä valmiuksia oppia uutta. Varhaiskasvatuksessa opitaan paljon leikin sekä vuorovaikutuksen ja kokeilun kautta.

Suomessa jokaisella alle kouluikäisellä lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen. Vanhemmat voivat kasvattaa lastaan myös kotona, jolloin lapsi ei osallistu varhaiskasvatukseen. Päätös on vanhempien. Varhaiskasvatusta toteutetaan päiväkoissa, perhepäivähoidossa ja avoimena varhaiskasvatuksena. (Opetushallitus 2023 a.) Vuonna 2020 varhaiskasvatukseen osallistui 245 255 lasta. Se on noin 77 % kaikista 1–6-vuotiasta lapsista. Perhepäivähoidon osuus tästä oli 5 %. (THL 2023 a.)

Varhaiskasvatuksen järjestämisestä velvollisuus on kunnalla. Kunnan tulee järjestää alueella varhaiskasvatusta kysynnän mukaan. Myös yksityiset palvelunjärjestäjät tuottavat varhaiskasvatusta. Suomessa tarjolla on siis sekä kunnallista että yksityistä varhaiskasvatusta. Kuntaa sekä muita varhaiskasvatusta järjestäviä tahoja veloitetaan arvioimaan järjestettyä varhaiskasvatusta. Arvioinnin päämääränä on toiminnan läpinäkyvyys sekä lain toteutumisen tarkistaminen varhaiskasvatustoiminnassa. Arviointi on tärkeää toiminnan kehittämisen kannalta. (Pihlaja & Viitala 2022.)

2.1 Varhaiserityiskasvatus

Varhaiserityiskasvatus on osa varhaiskasvatusta. Tämä tarkoittaa sitä, että varhaiskasvatuksessa tapahtuvilla muutoksilla on vaikutusta myös varhaiserityiskasvatukseen. Varhaiserityiskasvatus on melko uusi tutkimuksen alue Suomessa. Varhaiserityiskasvatus kuuluu varhaiskasvatuksen, erityispedagogiikan sekä inklusiivisen kasvatuksen viitekehyksiin tutkimuksellisesti ja käytännön pedagogiikkana. Inklusiivinen kasvatus edistää lasten osallisuutta ja oppimista omana ainutlaatuisena yksilönään (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022). Kunnan varhaiskasvatusta tutkimalla saadaan tietoa siitä, kuinka suurella osalla lapsista on tuen tarvetta. Kunta-arvioinnin pohjalta voidaan miettiä, millaisille ryhmille olisi tarvetta varhaiskasvatuksessa. Pedagogisen toiminnan tulee vastata lasten kehityksellisiin ja oppimiseen liittyviin tarpeisiin sekä heidän hyvinvointinsa edistämiseen. (Pihlaja ym. 2022, 33, 40.)

Varhaiserityiskasvatus tarkoittaa nimensä mukaisesti varhaiskasvatusta erityisen tuen tarpeisiin. Varhaiserityiskasvatuksessa lapselle annetaan erityistä tukea lapsen kehitykseen liittyviin vaikeuksiin kuten kommunikaatioon. Varhaiserityiskasvatus voi sisältää erilaisia tukitoimia sekä menetelmiä, joilla pystytään tukemaan lapsen erityistä tuen tarvetta. Tukitoimena voi olla esimerkiksi lapsen yksilöllinen ohjaus.

2.2 Varhaiskasvatustalaki

Varhaiskasvatustalaki (L540/2018) määrittää varhaiskasvatuksen tavoitteet. Yhtenä tavoitteena on lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen lapsen iän ja kehityksen mukaisesti. Lisäksi varhaiskasvatuksen tulee tukea lapsen oppimista ja edistää koulutuksellista tasa-arvon toteuttamista. Lapsen leikin, liikkumisen, taiteen ja kulttuuriperintöön perustuvan pedagogisen toiminnan toteuttaminen on myös osa varhaiskasvatuksen tavoitteita. Lakiin on kirjattu myös myönteisten oppimiskokemuksien mahdollistaminen. Varhaiskasvatus varmistaa lapselle kehittävän, oppimista edistävän, terveellisen ja

turvallisen varhaiskasvatusympäristön. Laki vaatii lapsen kunnioittavan toimintatavan ja mahdollisimman pysyvien vuorovaikutussuhteiden turvaamisen. Laissa määritellään myös yhdenvertaisuus varhaiskasvatukseen sekä tasa-arvo lapsien välillä.

Tuen tarpeet tulee tunnistaa ja siten järjestää tarvittavaa tukea. Lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja tulee varhaiskasvatuksessa kehittää. Vertaisryhmässä toimiminen sekä eettinen ja kestävä toiminta on osa varhaiskasvatuksen tavoitteita. Varhaiskasvatuksessa tulee ohjata lasta toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen. Lapsella on mahdollisuus osallistua sekä vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Viimeisenä tavoitteena laki on kirjannut lapsen ja vanhemman tai muun huoltajan kanssa tehtävän yhteistyön lapsen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parantamiseksi. (L540/2018.)

2.3 Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteet

Opetushallitus määrää valtakunnalliset varhaiskasvatuksen perusteet, jossa määritellään yhdenmukaiset peruspiirteet varhaiskasvatussuunnitelmiin. Varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan aluekohtaisesti varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Aluekohtaisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa kerrotaan varhaiskasvatuksen käytännön tuen järjestämisestä. (Opetushallitus 2022, 7.)

Vuoden 2022 varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa käsitellään lapsen tukea varhaiskasvatuksessa kattavasti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kerrotaan, että lapsella on oikeus saada varhaiskasvatuslain mukaan tarvittaessa kolmiportaista tukea. Kolmiportaisella tuella tarkoitetaan yleistä, tehostettua ja erityistä tukea. Lapsen yksilöllinen tuentarve otetaan huomioon varhaiskasvatuksessa sekä varhaiskasvatussuunnitelmassa. (Opetushallitus 2022, 56.)

Varhaiskasvatussuunnitelma vaihtelee jopa paikkakunnittain, mutta sillä pyritään varmistamaan lapsille laadukas varhaiskasvatus, joka tukee muun muassa lapsen

yksilöllistä kasvua, kehitystä sekä oppimista. Varhaiskasvatussuunnitelma määrittelee keskeiset tavoitteet varhaiskasvatukselle, sekä sisältää varhaiskasvatusta ohjaavat kasvatukselliset periaatteet. Suunnitelmassa on käyty läpi myös tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteet. Se määrittelee oppimisen sisällöt sekä lapsen että vanhemman osallisuuden. Varhaiskasvatussuunnitelmassa korostuu vanhemman ja varhaiskasvatuksen välisen yhteistyön merkitys. Sitä arvioidaan sekä päivitetään tasaisin väliajoin, vähintään puolen vuoden välein.

2.4 Lapsuus nykyajan Suomessa

Lasten hyvinvoinnista on puhuttu paljon 2000-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä alkaen. Lama-ajan taloudellisten vaikeuksien vaikutus lasten hyvinvointiin on ollut huolenaiheena. Lisääntynyt levottomuus varhaiskasvatuksessa ja kouluissa tapahtuneet väkivallanteot ovat koskettaneet. Suomessa suuri osa voi hyvin, mutta täytyy silti muistaa, että pieni osa lapsista voi erittäin huonosti. Vuoden 2020 epidemia on vaikuttanut negatiivisesti monen lapsen elämään. (Määttä & Rantala 2022, 15.) MLL (2020) tutkimus perheiden tilanteesta korona aikana osoitti, että lapsiperheiden keskeisenä huolena on taloudellinen tilanne.

Nykypäivän lapset syntyvät digitaalisen median maailmaan. Media on nykyään arkipäivää jokaiselle lapsiperheelle. On tärkeää pohtia miten media vaikuttaa pienen lapsen elämään. (MLL 2023a.) Digitaalisia laitteita ja mediaa ei tarvitse sysätä pois lapsen syntyessä. Tärkeää on pohtia vievätkö digitaaliset laitteet huomiotamme pois lapsesta ja läsnäolosta. Lapselle vuorovaikutus on erittäin tärkeää. (MLL 2023b.)

Työskennellessä varhaiskasvatuksessa olemme huomanneet digitalisten laitteiden vaikuttavan työarkeen. Työkaverit saattavat selaila puhelimiaan työajalla, jolloin he eivät ole täysin läsnä lasten kanssa. Tällöin lapset eivät saa sitä läsnäoloa aikuisilta, jota tarvitsevat. Mikäli henkilökohtainen puhelin kulkee mukana työpäivän

ajan, on viesteihin ja puheluihin vastaaminen helppoa. Moni ei varmasti kuitenkaan ymmärrä, kuinka paljon muutama minuutti puhelimella voi ottaa pois lasten kasvatuksesta. Puhelimen ei tulisi keskeyttää toimintaa lasten kanssa.

On kuitenkin muistettava, että työhön kuuluu myös digitalisuus siinä mielessä, että lapsia kuvataan esimerkiksi työpaikan mobiililaitteella. Lasten arjen kuvaaminen varhaiskasvatuksessa kasvun kansioihin on osa kasvattajien työtä. Digilaitteet eivät kuitenkaan saisi viedä liikaa aikaa aidolta läsnäololta. Jokaisen työntekijän tulisi siis pohtia omaa digitaalisten laitteiden käyttöä työpaikalla.

2.5 Lasten ja lapsiperheiden hyvinvointi

Suomessa on toteutettu kyselyitä lapsiperheille ja lapsiperheiden hyvinvointia seurataan jatkuvasti. THL:n FinLapset rekisteri- ja kyselytutkimustiedot (2019–2023) paljastavat, että suurimmalla osalla kyselyyn vastanneista lapsiperheistä arki sujuu hyvin. Suurin osa nelivuotiaista lapsista menee tyytyväisenä varhaiskasvatukseen ja nauttii siellä leikkimisestä. Kiusaaminen koskee kuitenkin yli kolmasosaa nelivuotiaista. Kiusaamista tapahtuu kotona, varhaiskasvatuksessa ja vapaaajalla. Keskimääräisesti poikia kiusataan enemmän. Varhaiskasvatuksen henkilökunta arvio, että joka kolmannen nelivuotiaan kohdalla on vähintään yksi huolenaihe, joka liittyy lapsen hyvinvointiin varhaiskasvatuksessa. Huolet liittyvät enimmäkseen sosiaalisiin tai sosioemotionaalisiin huoliin. (THL 2023 b.)

On ilahduttavaa nähdä, että Suomessa panostetaan lapsiperheiden hyvinvoinnin seurantaan kyselyiden ja rekisteritutkimusten avulla. Tämä on tärkeää, koska se antaa tietoa päätöksentekijöille ja ammattilaisille siitä, miten lapset ja perheet voivat ja missä asioissa voisi olla tarvetta lisätoimenpiteille. Tutkimukset osoittavat, että suurimmalla osalla lapsiperheistä arki sujuu hyvin, ja nelivuotiaat lapset ovat tyytyväisiä varhaiskasvatukseen. Tämä on rohkaisevaa tietoa, ja se osoittaa, että monet lapset saavat hyvän alun elämäänsä ja mahdollisuuden kehittyä terveinä ja onnellisina yksilöinä.

Kiusaamisen esiintyminen yli kolmanneksella nelivuotiaista on huolestuttavaa. Kiusaaminen voi vaikuttaa vakavasti lasten hyvinvointiin ja pitkäaikaisiin psyykkisiin seurauksiin. On tärkeää puuttua tähän ongelmaan varhaisessa vaiheessa ja tarjota tukitoimia niille lapsille, jotka kokevat kiusaamista. Samalla on syytä pohtia, miksi kiusaaminen näyttää olevan niin yleistä ja minkälaisia toimenpiteitä voitaisiin toteuttaa sen ehkäisemiseksi. Varhaiskasvatuksen henkilökunta arvioi, että joka kolmannen nelivuotiaan kohdalla on vähintään yksi huolenaihe lapsen hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa. Tämä korostaa varhaiskasvatuksen ammattilaisten tärkeää roolia lasten hyvinvoinnin tukemisessa.

2.6 Nykytilanne

Suomessa lapsiperheitä tuetaan laajalla ja monitahoisella palvelujärjestelmällä. Palvelujärjestelmän tavoitteena on tuottaa hyvinvointia lapsellisille perheille. Pienten lasten perheet tavoittavat äitiys- ja lastenneuvolapalvelut ja varhaiskasvatuksessa ovat yli puolet alle kouluikäisistä lapsista. (Määttä & Rantala 2022, 13.)

Suurin osa lapsiperheiden vanhemmista tarvitsee tukea arkeen. Nelivuotiaiden lasten vanhemmat tarvitsevat tukea erityisesti lapsensa kasvun ja kehityksen tukemiseen, lapsen käyttäytymis- tai tunne-elämähaasteisiin, sekä oman jaksamisensa ja vanhemmuutensa tukemiseen. Osa vanhemmista ei kuitenkaan hae apua, vaikka tuen tarvetta olisi. Useimmiten näillä vanhemmilla on haasteita jaksamisen kanssa, yksinäisyyttä, masentuneisuutta tai psyykkistä kuormitusta. (THL 2023 b.) On huolestuttavaa, että osa vanhemmista eivät saa apua, jota tarvitsisivat. Vanhemman oma jaksaminen on usein esteenä avun saamiseen. On ymmärrettävää, että avun hakeminen voi olla raskasta ja tuntua vaikealta. Varhaiskasvatuksen kasvattajana voimme kuitenkin sanoa siitä olevan hyötyä, jos vanhempi osaa tuoda asiaa ilmi varhaiskasvatuksessa. Tällöin varhaiskasvatuksen työntekijät pystyvät olla apuna ja tukena. Kasvattajana on siis tärkeää luoda perheille luotettava ilmapiiri, jolloin myös vanhemmat kokevat pystyvänsä luottamaan työntekijöihin, jolloin asioista puhuminen on helpompaa. Pieni kannustaminen avun hakemiseen on varmasti tarpeen monelle vanhemmalle. Varhaiskasvatuksen sosionomien yksi tärkeä

tehtävä varhaiskasvatuksessa on lasten ja perheiden palvelujärjestelmän hyödyntäminen (L540/2018).

3 LAPSEN KASVU JA KEHITYS

Jokainen lapsi kehittyy omalla ajallaan ja kehittyminen on todella yksilöllistä. Kehityksessä voidaan määrittää kuitenkin normaali kehityskulku jokaisella eri osa-alueella, mutta vaihtelu lapsen kehityksessä on todella laaja. Kehitys tapahtuu jokaisella lapsella samassa järjestyksessä. Ensimmäisenä lapsella kehittyy tarkkaavaisuus. Tämän jälkeen motoriikka ja sitten kieli. Lapsen kehitykseen vaikuttaa suuresti ympäristö ja perimä, sekä niiden välinen vuorovaikutus. Myös esimerkiksi tarkkaavaisuuden vaikeudet vaikuttavat kehityksen eri osa-alueisiin.

Lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavat erilaiset hyvinvointia suojaavat ja haavoittavat tekijät. Suojaavia sisäisiä tekijöitä ovat esimerkiksi oppimiskyky, kyky ihmissuhteiden luomiseen sekä terveys ja perimä. Suojaavia ulkoisia tekijöitä voivat olla muun muassa turvallinen ympäristö, ruoka sekä suoja. Sisäisiä haavoittavia tekijöitä voivat olla esimerkiksi huonot ihmissuhteet, sairaus tai vamma sekä haavoittuvuus. Ulkoisia haavoittavia tekijöitä voivat olla muun muassa väkivalta, köyhyys sekä ravinnon puute. Näillä kaikilla on suuri merkitys lapsen hyvinvointiin sekä kasvuun ja kehitykseen. Lapselle kehittyviä osa-alueita ovat muun muassa kieli, motoriikka, havaintotoiminnot, tarkkaavuus sekä sosioemotionaalinen kehitys (Koivunen 2009, 98).

Neuvolassa seurataan lapsen kehitystä ja kasvua. Vauva-iässä neuvolassa käydään usein, mutta iän myötä lapsen neuvolakäynnit vähenevät. Kahden tai kolmen ikävuoden iässä lapsen neuvolakäynnit ovat vuosittain tai tarvittaessa puolen vuoden välein. Monissa neuvoloissa leikki-ikäisille lapsille suoritetaan neurologinen arvio (LENE), joka sisältää neurologisen kehityksen eri osa-alueet. LENE-arviointeja suoritetaan lapselle kahden ja puolen vuoden iästä eteenpäin, aina kuusivuotiaaksi asti. (Koivunen 2009, 99.)

Lapsella voi tulla jokaisella kehityksen osa-alueella viivettä tai erilaista tuen tarvetta. Varhaiskasvatuksessa on tärkeä havainnoida lapsen kehitystä ja huomioida

mahdolliset poikkeamat. Jos vaikeuksia havaitaan, tulee asia ottaa puheeksi ensimmäisenä lapsen huoltajan kanssa. Huoltajan luvalla pystytään havainnoimaan ja konsultoimaan tilannetta moniammatillisessa yhteistyössä esimerkiksi erityislastentarhanopettajan, sosiaalityöntekijän tai muun erityistyöntekijän kanssa. Jos huoltaja ei anna lupaa konsultointiin, ei ammattihenkilölle saa kertoa lapsen henkilötietoja.

Psykososiaalinen vaikeus on vaikeammin havaittavissa kuin motorinen tai kielellinen vaikeus. Psykososiaalinen vaikeus lapsella on monimuotoista, sen ilmenemis- muodot vaihtelevat, sekä vaikeudet voivat tulla esiin monella eri tavalla. (Koivunen 2009, 99.)

Lasta tulee tukea elämän eri osa-alueissa. Esimerkiksi lapsen tunne-elämää pystytään tukemaan empatian avulla. Kasvattajan on tärkeä osata eläytyä lapsen asemaan, jotta hän pystyy antamaan lapselle tilanteessa empatiaa.

Lapsen hyvinvoinnin ja lapselle edullisen kehityksen kannalta on myös tärkeä kunnioittaa lasta ja huolehtia lapsesta. On tärkeä huolehtia, että lapsen elämän perusrakenteet sekä rutiinit ovat kunnossa. Uni on lapselle todella tärkeää ja se on keskeinen asia lapsen kehityksen, hyvinvoinnin ja terveyden kannalta, joten riittävästä unen saannista on huolehdittava. Lapsen hyvän kasvun ja kehityksen kannalta, lapsen on tärkeä myös saada riittävästi ravintoa.

Lapselle on todella tärkeä luoda onnistumisen kokemuksia, sillä se vahvistaa lapsen minäkuva, sekä lisää hänen itseluottamustaan. Onnistumisen kokemuksen lapsi voi kokea myös ilman kasvattajan suunnittelua, esimerkiksi leikin kautta. Onnistumisen kokemuksia voi luoda, esimerkiksi erilaisten tehtävien tai helppojen arkitöiden avulla.

Vuorovaikutus lapsen kanssa vaikuttaa hänen aivojensa kehittymiseen. Vähäistä vuorovaikutusta kokeneella lapsella on pienempi aivokapasiteetti. (Koivunen

2009, 47.) Lapsen kanssa keskusteltaessa kasvattajan on tärkeä asettua lapsen silmien korkeudelle. Tämä on erityisen tärkeää silloin, kun kasvattajalla on lapselle tärkeää asiaa. Lapsen tasolle asettuessa, lapselle saa kokemuksen, että häntä kuunnellaan.

Lapsen sosiaalista ja henkilökohtaista identiteettiä, sekä valmiuksia ja tunne-elämää kehittää merkittävästi kaverisuhteet. Varhaiskasvatuksessa luoduilla kaverisuhteilla voi olla suuri merkitys jopa koulussa ja töissä menestymiseen. Lapsiryhmässä korostuu yhdenvertaisuus ja vertaisryhmässä toimiminen. Monenlaiset kokemukset kaveriryhmässä vaikuttavat lapsen kehitykseen. Lapsen stressikokemus voi lisääntyä, jos lapsi jää ulkopuolelle kaverisuhteista sekä muista sosiaalisista suhteista. (Koivunen 2009, 52.)

Lapsiryhmässä lapselle voi muodostua niin negatiivisia kuin positiivisia ryhmäilmiöitä. Positiivisia esimerkkejä on, että ryhmässä lapset oppivat toisiltaan sekä lapsi oppii vuorovaikutustaitoja muiden lasten kanssa. Negatiivisia esimerkkejä voi olla muun muassa erilaiset valtasuhteet lasten välillä, jotka tuhoavat kaverisuhteen. (Koivunen 2009, 52-53.)

On erityisen tärkeä muistaa, että jokainen lapsi kehittyy eri tahtiin, ja kehitys voi vaihdella paljonkin yksilöittäin. Lapsen kasvatukseen osallistuvat henkilöt voivat tukea lapsen tasapainoista kasvua ja kehitystä tarjoamalla turvallisen ja lasta kannustavan ympäristön, jossa lapsella on mahdollisuus oppia ja kehittyä. Lisäksi lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä seurataan säännöllisillä terveystarkastuksilla, neuvolakäynneillä sekä henkilökohtaisten varhaiskasvatussuunnitelmien laatimisessa.

Varhaislapsuudessa lapsen perustaidot muodostuvat ja kehittyvät. Varhaislapsuuden kokemuksilla ja varhaislapsuudella on suuri merkitys pitkälle aikuisuuteen asti. Lapsi oppii paljon leikin kautta uusia asioita sekä taitoja, joten aikuisen on erityisen tärkeä ohjata ja kannustaa lapsia leikkimään.

3.1 Jean Piaget

Jean Piaget (1896–1980) oli sveitsiläinen psykologi. Hän on tunnettu lapsen kognitiivisen kehityksen teorian kehittäjänä. Piagetin teoria perustuu havaintoihin ja tutkimuksiin, joita hän teki lasten ajattelusta ja tiedon hankkimisesta. Piagetin mukaan lapsen sosiaalinen, henkinen ja fyysinen kehitys ovat voimakkaasti yhteydessä toisiinsa. Teorian mukaan lapsi ei voi käsittää kehitystasoonsa nähden liian monimutkaisia asioita.

Tämä kognitiivisen kehityksen teoria koostuu neljästä vaiheesta. Sensorimotorinen vaihe (0–2 vuotta): Tässä vaiheessa lapset oppivat maailmastaan aistien ja motoristen toimintojen kautta. Lapsi hahmottaa itsensä toimijana ja reagoi ärsykeisiin. Tärkeä käsite sensomotorisessa vaiheessa on objektin pysyvyys, mikä tarkoittaa, että lapsi alkaa ymmärtää, että esineet ovat olemassa, vaikka ne eivät ole suoraan lapsen näkökentässä.

Esioperationaalinen vaihe (2–7 vuotta): Lapset alkavat kehittää kieltä ja käsitteellistä ajattelua. He voivat käyttää symboleja ja kuvitella asioita mielessään. Tässä vaiheessa lasten ajattelu on egosentrinen, ja he näkevät maailman oman näkökulmansa kautta. Lapsi ymmärtää asioita kirjaimellisesti.

Konkreettisten operaatioiden vaihe (7–11 vuotta): Tässä vaiheessa lapset alkavat kehittää kykyä suorittaa konkreettisia ajattelutoimintoja. Empatiakyky lisääntyy. He voivat käsitellä loogisia sääntöjä ja ymmärtää abstrakteja käsitteitä.

Muodollisten operaatioiden vaihe (11–12 vuotta): Tässä vaiheessa lapset alkavat kehittää abstraktia ajattelua ja pystyvät käsittelemään monimutkaisia loogisia ja teoreettisia ongelmia. He voivat ajatella abstraktisti ja tehdä päättelyjä monimutkaisista asioista.

Piagetin teoria korostaa lapsen aktiivista roolia oman kognitiivisen kehityksensä edistämisenä. Hän uskoi, että lapset rakentavat käsityksensä maailmasta vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa ja omalla toiminnallaan. Tämä teoria on ollut

vaikutusvaltainen varhaiskasvatuksen ja kasvatustieteen alalla ja on auttanut opettajia ymmärtämään lasten ajattelun kehityksen ja soveltamaan tietoa opetus-käytäntöihin. (Karila, Kinon & Virtanen 2001.)

3.2 Lapsen kehityksen tukeminen

Laadukkaan varhaiskasvatuksen toteutumisen kannalta on ensisijaisen tärkeää tukea lapsen kehitystä. Lapsen kehityksen tukeminen kuuluu kaikille lapsille, erityisesti tukea tarvitseville lapsille. Lapsen kehitystä ja tuen tarvetta tulee havainnoida jo varhaisesta iästä lähtien, jotta lapsen tuen tarve tulee tunnistetuksi ja lapselle voidaan antaa yksilölliseen tarpeeseen tukea. Varhaisella puuttumisella voidaan vaikuttaa lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin, oppimiseen ja kehitykseen, sekä ehkäistä ongelmien syntymistä, kumuloitumista ja kehittymistä. (Sandberg 2018, 34.)

Lapsen kehityksen tukemisen lähtökohtana tulee olla lapsen etu, hänen yksilökohtaiset oppimiseensa ja kehitykseensä liittyvät tarpeet sekä siinä tulee huomioida lapsen vahvuudet. Tukea tarvitsevalle lapselle laaja-alainen yhteistyö on tärkeää. Yhteistyö kodin ja varhaiskasvatusympäristön välillä on ensiarvosta. Lisäksi muun muassa perheneuvolan, vammaispalvelun sekä lastenneuvolan kanssa tehdyllä yhteistyöllä on suuri merkitys kokonaisvaltaisessa varhaiskasvatuksessa. Tukitoimista keskustellaan niin huoltajien/ huoltajan kuin lapsen kanssa, ottaen huomioon lapsen kehitys ja ikätaso. (Sandberg 2018, 34–35.)

Lapsen tuen tarve ja sen toteuttaminen kirjataan hänen henkilökohtaiseen varhaiskasvatussuunnitelmaansa. Tukitoimien toteutumista ja suunnitelmaa arvioidaan ja tarkastetaan joka vuosi.

3.3 ADHD

Lapsilla voi olla monenlaisia tuentarpeita. Yksi esimerkki tuen tarpeesta voi olla ADHD. ADHD on tarkkaavuudenhäiriö, jolloin voi ilmetä esimerkiksi motorista levottomuutta, tarkkaamattomuutta sekä impulsiivisuutta pysyvästi ja usein. Usein

ADHD-oireet alkavat näkymään jo varhaisessa lapsuudessa, monesti jo ennen kouluikää. Päiväkodissa tarkkaavuudenhäiriön oireet omaavan lapsen kanssa ei tarvitse jäädä odottamaan kyseistä diagnoosia, vaan tukitoimet olisivat tärkeä aloittaa mahdollisimman nopeasti. (Närhi & Peitso 2015, 10.)

Ylivilkkaan lapsen kehitystä voidaan tukea varhaiskasvatuksessa muun muassa tarjoamalla hänelle mielekästä toimintaa ja erilaisia liikkumisen mahdollisuuksia, antamalla apua sosiaalisissa suhteissa, harjoittelemalla itsesäätelytaitoja, tarkkailemalla ja ottamalla huomioon lapsen kohtaamia tarkkavaisuuden ongelmia sekä antamalla paljon positiivista palautetta. (Sandberg 2018, 36–45.)

3.4 Kielelliset vaikeudet

Ammattihenkilön varhaisen kielen kehityksen tunteminen on tärkeää, jotta lapsen kielen kehitystä pystytään arvioida. Yleensä lasten puhe sekä kielen kehitys etenevät odotusten mukaisesti, mutta siinä esiintyy myös yksilöllisiä vaihteluja. Yksilölliset vaihtelut lasten välillä on normaalia, mutta jos lapsen kielellinen kehitys herättää huolta on suositeltavaa hakea neuvoa ja arviointia asiantuntijalta. Kielellisen kehityksen taustalta löytyy harvoin yksiselitteistä syytä.

Tyypillisesti vuoden iässä lapsi muun muassa ymmärtää keskimääräisesti noin 90 sanaa, joteltelee sekä käyttää eleitä. Huoli voi herätä, jos lapsi ei esimerkiksi tunnista omaa nimeään vuoden ikään mennessä. Puolentoista vuoden iässä lapsi muun muassa ymmärtää runsaasti sanoja sekä ilmaisee noin 70 ensisanaa. Huolipiirteitä kahden vuoden iässä voi olla, jos lapsella on käytössä vähemmän kuin viisi sanaa tai lapsi ymmärtää vain muutamia sanoja. Kahden vuoden iässä lapsella on yleensä käytössä keskimääräisesti noin 270–300 sanaa ja lapsi ymmärtää kieltä runsaasti. Kahden vuoden iässä huolipiirteitä voi olla sanaston koon pienuus sekä jos lapsi ei muodosta sanoista lauseita. (Kunnari & Laaksonen 2022, 48-49.)

3.5 Levoton lapsi

Lapsi voi olla levoton monesta eri syystä. Levottomuutta lisääviä tekijöitä voivat olla esimerkiksi erilaiset temperamenttitekijät, elämäntilanne, oppimisvaikeudet, lapsen stressi ja väsymys, sekä erilaiset tunne-elämän vaikeudet kuten ahdistuneisuus. (Koivunen 2009, 72.)

Lapsi, joka on levoton, voi olla useinkin hyvin haasteellinen kasvattaa. Kasvattajan on kuitenkin tärkeä ymmärtää, että lapsi ei ole kiusallaan tottelematon, vaan tarvitsee enemmän aikuisen tukea pystyäkseen toimia suotuisammalla tavalla. Tähän vaaditaan kasvattajalta paljon kärsivällisyyttä ja ymmärrystä. Levottomalle lapselle annetaan herkästi negatiivista palautetta käyttäytymisestään, jolloin uhkana on syntyä kielteinen kehä. Kielteisessä kehässä negatiiviset asiat vahvistavat toisiaan ja luovat negatiivisuutta ylläpitävän ja vahvistavan kierteen. (Laitinen 2021.)

Kuva 1 Kielteinen kehä. (Koivunen 2019.)

Kielteisen kehän ensimmäinen vaihe on kasvattajan negatiivinen suhtautuminen lapseen. Kielteinen palaute laukaisee lapsessa herkästi tunteen, että hän epäonnistuu. Epäonnistuminen aiheuttaa lapselle itsetunnon alenemista. Tällöin usein levottomuus lisääntyy, jonka takia myös kasvattajan kielteiset keinot lisääntyvät, sekä keinot auttaa lasta vähenevät. Tämä taas aiheuttaa enemmän ei-toivottua käytöstä ja levottomuutta lapsessa.

Kielteinen kehä on tärkeä tunnistaa jo varhaisessa vaiheessa, jotta sitä voidaan pyrkiä muuttamaan myönteisemmäksi. Kielteistä kehää pystytään muuttamaan positiiviseksi kehäksi erilaisin keinoin, mutta siihen vaaditaan paljon kärsivällisyyttä. Kasvattajan on tärkeä tunnistaa ja käsitellä omia kielteisiä tunteita, sekä pohtia miksi ja milloin tunteet nousevat pintaan. Kasvattajan tulisi havainnoida

myös lapsen käytöstä, esimerkiksi millaisissa tilanteissa lapsesta tulee levottomampi. Kasvattajan tulee kokeilla erilaisia menetelmiä ja arvioida, ovatko menetelmät käyttökelpoisia vai eivät. (Koivunen 2009, 75-76.)

Positiivisessa kehässä myönteiset tekijät vahvistavat toisiaan ja luovat positiivisuutta ylläpitävän ja vahvistavan kierteen.

Kuva 2 Positiivinen kehä. Koivunen 2019.

Positiivista kehää pystytään lähteä muodostamaan, kun kasvattaja on löytänyt myönteisiä keinoja lapsen käyttäytymiseen suhtautuessa. Tällöin lapsen positiivinen kuva itsestään muodostuu ja vahvistuu pikkuhiljaa. Myös lapsen käyttäytymisessä voidaan huomata muutoksia; toivottua käyttäytymistä on enemmän ja levottomuus vähenee. Tämä auttaa myös kasvattajaa löytämään lisää myönteisiä keinoja, joka taas lisää lapsen toivottua käyttäytymistä.

Levottoman lapsen kanssa kasvattaja voi ottaa käyttöönsä päivän ajaksi jonkinlaisen kehitystehtävän. Päivän kehitystehtävä voisi olla esimerkiksi kieltojen muuttaminen erilaiseen muotoon. Jos kasvattaja on tottunut sanomaan lapselle ”Älä mene”, tämän voi muuttaa muotoon ”Tule tänne”. (Koivunen 2009, 77.)

Levottomalle lapselle voi olla hyötyä esimerkiksi erilaisista aktiivisuusleluista ja aktiivitynnystä. Levottoman lapsen kanssa tulee olla joustava sekä kärsivällinen. On tärkeä muistaa, että levottoman lapsen tulee antaa liikkua toiminnan välissä, eikä häneltä voida vaatia pitkäjänteistä keskittymistä vaativaa toimintaa.

3.6 Lapsen taitotaso

Jokainen lapsi on ainutlaatuinen. Lapsen tuen tarpeeseen liittyviä tarpeita ei aina pystytä huomioida varhaiskasvatuksessa. Yksilölliset piirteet tekevät meistä kaikista omanlaisia. Varhaiskasvatuksessa lähtökohta on normaali, ja sen mukaan lapsia on määritelty. Ihanne on ollut taitava ja osaava lapsi. Tällainen ajatus kaaputtaa ihmiskäsitystä. Vammaisuus, erilaisuus ja lasten moninaisuus voi jäädä syrjään, jos ihanteena on taitava ja osaava lapsi. Moninaisuus ja erilaisuus täytyy nähdä muuten kuin uhkana tai pelottavana asiana. (Pihlaja & Viitala 2022, 11–12.)

Lapsilla on oikeus ilmaista itseään ja tulla ymmärretyksi heille sopivilla tavoilla. Heillä on oikeus saada hyvää opetusta, huolenpitoa ja kannustavaa palautetta. Leikki, oppiminen, ilo ja identiteetin rakentaminen ovat heidän oikeuksiaan. Heillä on oikeus kuulua yhteisöön ja saada tarvitsemaansa tukea varhaiskasvatuksessa. Lapsilla on myös oikeus monipuoliseen tietoon, tunteiden käsittelyyn ja uusien asioiden oppimiseen. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Kaikilla lapsilla tulee olla mahdollisuus tehdä valintoja ja kehittää taitojaan riippumatta esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä tai kulttuuritaustasta. Henkilöstön tehtävänä on luoda ympäristö, joka kunnioittaa moninaisuutta. Varhaiskasvatus perustuu monipuoliseen kulttuuriperintöön, joka kehittyy lasten, heidän huoltajiensa ja henkilöstön vuorovaikutuksessa. (Varhaiskasvatuksensuunnitelman perusteet, 23, 2022.)

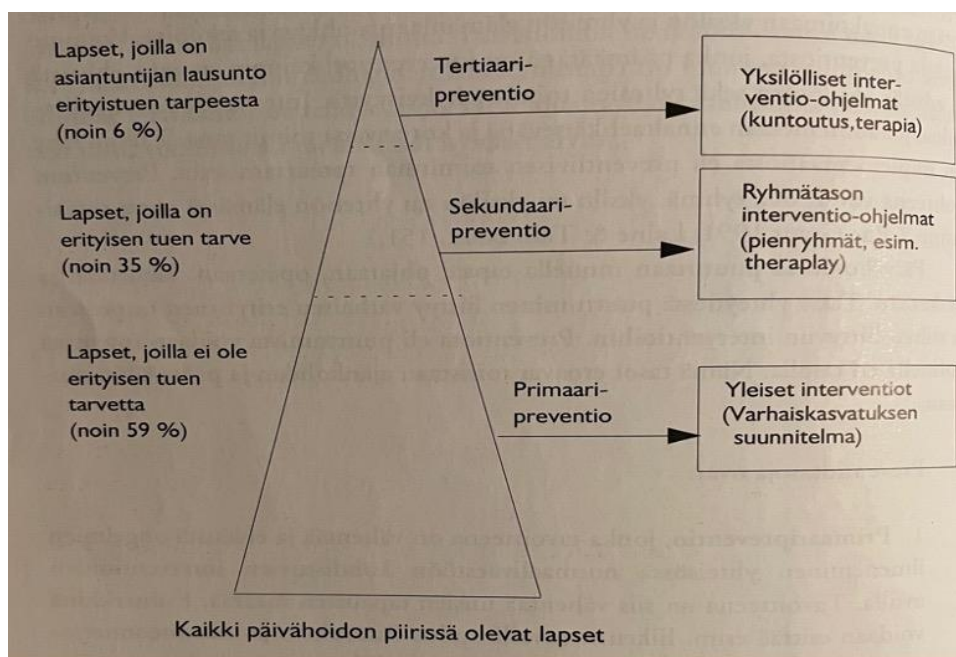
Varhaiskasvatuksessa tapahtuvan toiminnan on tärkeää tapahtua lapsen kehitystason mukaisesti. Ohjeiden jakaminen tulee tehdä lapsen kehitystason mukaan. Pienemmät ja tukea tarvitsevat lapset saattavat tarvita yksityiskohtaisempia ohjeita osatakseen toimia oikein. Lapselle tulee antaa aikaa tehdä asioita itse. Osalle lapsista päiväkotiki on ainoa paikka, jossa hänen annetaan harjoitella jotakin taitoa itse. (Ranta 2021, 124–125.)

3.7 Varhainen puuttuminen

Jokainen lapsi on oma yksilönsä ja jokaisella lapsella on omat tarpeensa. Lasten erilaiset tarpeet vaihtelevat suuresti, eikä käytökselle löydy aina yksiselitteistä syytä. Tuen tarpeen tunnistaminen voi olla hyvinkin haastavaa ja aina tuen tarvetta ei tunnisteta riittävän ajoissa.

Varhaisella puuttumisella on suuri merkitys, sillä se on ennaltaehkäisevää sekä korjaavaa toimintaa. Käsitys preventio eli puuttuminen on isossa roolissa varhaisessa puuttumisessa. Preventiossa puututaan elämän eri riskitilanteisiin ja sen avulla pyritään edistämään yksilöiden toimintakykyisyyttä, sekä ennaltaehkäisemään yksilön suurempaa tuen tarvetta. (Huhtanen 2004, 43.)

Varhaista puuttumista voidaan toteuttaa eri tasoilla. Kuviossa 3 on kuvattu puuttumisen eri tasot sekä siihen puuttuminen.

Kuva 3 Varhaisen puuttumisen eri tasot. Huhtanen 2004.

Ensimmäinen taso on primaaripreventio. Primaaripreventio tarkoittaa ongelmien ennaltaehkäisemistä yleisellä tasolla ja se koskee kaikkia lapsia. Esimerkiksi lasten turvallisuuden lisääminen koulussa, jotta jokainen lapsi voisi tuntea olonsa turvallisiksi koulussa. Lasten turvallisuutta koulussa voitaisiin lisätä esimerkiksi pitämällä huolta terveellisestä ja turvallisesta kouluympäristöstä. Primaaripreventiota toteutetaan myös esimerkiksi kertomalla alkoholin ja tupakoinnin terveysvaikutuksista, vaaroista sekä riskeistä. Primaaripreventioon kuuluu myös yleiset interventiot, kuten varhaiskasvatuksessa varhaiskasvatussuunnitelma.

Toinen prevention taso on sekundaarinen preventio. Tällä tasolla pyritään tukemaan lapsia, joilla on ilmennyt erityisen tuen tarve. Sekundaaritasolla pyritään vähentämään aiemmin ilmenneiden vaikeuksien, ongelmien ja rasitteiden vaikutusta henkilöön (Huhtanen 2004, 43). Esimerkiksi jos luokassa on levoton lapsi, joka tarvitsee tukea; on tällöin huolehdittava henkilöstön riittävästä osaamisesta sekä koulutautumisesta, jotta he osaavat auttaa sekä tukea levotonta lasta oikealla tavalla.

Kolmas varhaisen puuttumisen taso on tertiaripreventio. Viimeisessä vaiheessa lapsi on saanut lausunnon erityisen tuen tarpeesta, jolloin hänen toimintakykyisyyttään pyritään kuntouttamaan sekä tukemaan erilaisilla kuntouttavilla toimenpiteillä. Tertiaripreventioon kuuluu myös yksilölliset interventio-ohjelmat kuten terapia sekä kuntoutus.

Kaikkein tehokkaammaksi on todettu varhaisimmat interventiot, sillä varhaisella tuella pystytään ennaltaehkäisemään ongelmien kasvu suuremmaksi. Interventioiden aloittaminen jo vastasyntyneiden kanssa olisi tavoiteltavaa, mutta kaikki ongelmat eivät ilmene niin aikaisin. Tärkeintä olisi kuitenkin puuttua tilanteeseen heti ensimmäisten oireiden ilmaannuttua. Interventiolla tarkoitetaan henkilön vajaan toimintakykyyn sekä elämiseen vaikuttaviin muun muassa rakenne sekä ympäristötekijöihin puuttumista. Vajavaisilla toimintakyvyillä tarkoitetaan tekijöitä, jotka vaikuttavat henkilön elämään osallistumiseen negatiivisesti. (Huhtanen 2004, 45.)

Lapsilla saattaa myös ilmetä erilaisia erityisongelmia, joihin päiväkodin työntekijöillä ei ole mahdollista antaa tukea ja apua. Tällöin on oltava yhteydessä erilaisiin asiantuntijatahoihin, joilla on osaamista ja työkaluja lapsen auttamiseen. Asiantuntijat osaavat erilaisten arviointien ja tutkimusten avulla havainnoida lasta ja tuloksena voi olla esimerkiksi diagnoosi. Diagnoosi on tärkeä lapsen oikeanlaisen tukemisen ja vanhempien kannalta, sillä vanhemmilla on usein taipumusta syyttää itseään ja omaa toimintaansa lapsen ongelmien syyksi. (Huhtanen 2004, 49.)

Tuen tarpeen tullessa ilmi, lapsella on oikeus saada heti yksilöllisen tarpeen mukaista tukea. Varhaiskasvatuksellinen tuki määritellään aina yksilökohtaisesti lapsen tuen tarvetta vastaavaksi. (Opetushallitus 2023 b.)

Lapsen ongelmien havaitsemisessa on suuressa roolissa kasvattajan havainnointi. Kasvattajan ei tule toimia hätiköiden, vaan olisi hyvä esimerkiksi seurata lapsen

toimintaa muutama viikko. Lapsen käyttäytymistä voidaan havainnoida esimerkiksi lapsen leikkiessä ja kommunikoidessa. Havainnoinnin tukena voidaan myös haastatella tai kuulostella, niin lasta kuin lapsen vanhempia. (Huhtanen 2004, 63.)

3.8 Leikki

Leikki on lapsen kehityksen ja kasvun näkökulmasta merkityksellinen toimintamuoto. Leikillä on suuri vaikutus lapsen kehitykseen. Lapsen leikkiessä hänellä kehittyy monet eri taidot mm. kommunikaatio- ja sosiaaliset taidot sekä luovuus. Leikki muovaa lapsen persoonaa ja pitää sisällään fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimimisen ja kokemisen. (Koivula, Siippainen & Eerola-Pennanen 2022, 126.)

Lapsen ollessa yksi- ja kaksivuotias leikit koostuvat pääsääntöisesti esine- ja toimintaleikeistä joihin lapsi tarvitsee aikuisen vierelle. Lapsen leikki ensimmäisinä vuosina koostuu lähinnä tunnustelemisesta, maistelemisesta ja katsomisesta yhdessä vanhempien tai kasvattajien kanssa. Lapsi vasta opettelee leikkimistä, joten hän ottaa paljon mallia aikuisilta ja muilta lapsilta. (Koivula ym. 2022, 128–130.)

Esineleikeistä lapsi siirtyy roolileikkeihin kolmen tai neljän vuoden iässä. Esineet pysyvät kuitenkin leikeissä mukana. Roolileikeissä on mukana muitakin lapsia. Konfliktit kuuluvat usein leikkiin, sillä lapset vasta harjoittelevat muiden kanssa toimimista. Lapsen mielikuvitus ohjaa roolileikkiä. Mielikuvituksen kehittyminen näkyy myös lapsen leikeissä. Roolileikki mahdollistaa sosiaalisten suhteiden ja yhteisen toiminnan rakentamisen. Lapsi myös pääsee aktiivisesti kokeilemaan, tekemään valintoja ja toteuttamaan omia toiveita leikin kautta turvallisessa ympäristössä, jonka esimerkiksi varhaiskasvatus voi lapselle taata. (Koivula ym. 2022, 128–130.)

Leikkitilanteissa kasvattajan on tärkeä olla läsnä, jotta lapsi pystyy tuntemaan olonsa turvallisemmaksi. Myös konfliktitilanteiden selvittäminen on helpompaa, kun kasvattaja on nähnyt; mitä tilanteessa on käynyt. Leikkitilannetta seurattaessa kasvattaja pystyy havainnoimaan sekä tarvittaessa ohjaamaan leikkiä. Kasvattajan

olisi tärkeä havainnoida leikin maailmaa sisältöä. Leikin ohjaamisella pystytään välttämään riitoja ja riitojen syntymistä. (Koivunen 2009, 40-41.)

Joidenkin lasten täytyy opetella leikkimään kasvattajan avulla ja tarvitsevat enemmän ohjausta leikkiin esimerkiksi keskittymisen vaikeuksien takia. Päiväkodissa olisi tärkeä järjestää niin ohjattua, kuin vapaata leikkiä. Ohjatussa leikissä kasvattaja usein päättää esimerkiksi leikin sisällön ja leikkikaverit. Vapaassa leikissä lapset saavat leikkiä omien toiveiden mukaisesti, kasvattajan valvonnassa.

4 LAPSEN HAVAINNOINTI

Lasta on tärkeä havainnoida niin yksilöhavainnointina kuin ryhmähavainnointina. Lasta havainnoidaan päivittäin erilaisissa tilanteissa, mutta havainnoinnille olisi myös tärkeä järjestää havainnointiaikaa. Lasta pystytään havainnoimaan parhaiten vapaissa leikkitilanteissa. Leikkitilanteessa voi kiinnittää huomiota muun muassa lapsen leikkitaitoihin sekä sosiaalisiin taitoihin. Havainnoinnin ajaksi olisi tärkeä unohtaa omat ennakkokuvat lapsesta, jotta ne eivät vaikuttaisi havainnointiin. (Koivunen 2009, 24.)

4.1 Yksilöhavainnointi

Yksilöhavainnoinnille olisi tärkeä järjestää aikaa esimerkiksi silloin, kun lapsen kehitys huolestuttaa tai kasvattaja ei tiedä millaista tukea lapselle tulisi tuen tarpeeseen antaa. Yksilöhavainnoinnin kautta kasvattaja pystyy paremmin havainnoimaan muun muassa lapsen vahvuuksia, taitoja sekä kiinnostuksen kohteita. (Koivunen 2009, 25.)

Yksilöhavainnointia tehdään päivittäin arjen erilaisissa tilanteissa. Lapsen käyttäytymisen havainnointi on tärkeä osa yksilöhavainnointia. Havainnoinnin helpottamiseksi on käytössä myös erilaisia lomakkeita, joiden avulla pystytään tehokkaammin havainnoida lasta, hänen kehitystään sekä käyttäytymistään. (Koivunen 2009, 26.)

Yksilöhavainnointia ennen olisi tärkeä tiedostaa, mitä varten ja miksi havainnointia tehdään. On tärkeä tiedostaa, mitä lapsesta halutaan oppia. Havainnointia varten voit ottaa valmiiksi esimerkiksi kynän ja paperia. Tämän jälkeen havainnoidaan lasta ja hänen käyttäytymistään. On tärkeä huomioida lapsen erilaisia eleitä ja ilmeitä, sekä unohtaa omat ennakkoluulot ja asenteet lasta kohtaan. Muistiinpanot kannattaa tehdä mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Havainnoinnin jälkeen on erityisen tärkeä tulkita tekemiään havaintoja. Pohdi käyttäytymiseen liittyviä mahdollisia syitä sekä havainnoinnista esiin nousseita tarpeita. Tämän jälkeen tee

koonti havaintojen pohjalta sekä päättää, mitä toimenpiteitä lapsi tarvitsee lapsen kasvun ja kehityksen tueksi.

Yksilöhavainnointi tarjoaa arvokasta tietoa, jonka avulla pystytään havainnoimaan lapsen käyttäytymistä ja tuen tarpeen mahdollisuutta. Huolellinen yksilöhavainnointi auttaa varmistamaan, että havainnoinnista saadut tiedot ovat luotettavia ja hyödyllisiä. On tärkeä tehdä yksilöhavainnointi lapsen yksityisyyttä kunnioittaen, vanhempien luvalla sekä lapsen suostumuksella.

4.2 Ryhmähavainnointi

Ryhmähavainnoinnissa havainnoidaan muun muassa ryhädynamiikkaa, sosiaalisia suhteita ja ryhmän toimivuutta. Ryhmähavainnoinnilla pyritään selvittämään muun muassa, mikä ryhmässä toimii hyvin ja mikä huonosti, lasten erilaisia rooleja sekä minkälainen ryhmä on (esimerkiksi äänekäs tai levoton). (Koivunen 2009, 27.)

Ryhmähavainnoinnin avulla pystytään paremmin muun muassa suunnitella, toteuttaa sekä arvioida erilaista toimintaa juuri ryhmän tarpeisiin sopivaksi. Ryhmähavainnoinnin avulla pystytään myös esimerkiksi muokkaamaan tiloja, pienryhmiä sekä aikuisten toimintaa tietyn ryhmän lapsille sopiviksi. (Koivunen 2009, 27.)

Ryhmähavainnointia voidaan toteuttaa samalla tavalla kuin yksilöhavainnointia, mutta ryhmähavainnoinnissa havainnoidaan vain useampaa lasta. Ennen havainnoinnin aloittamista kannattaa määrittää havainnoinnin ajankohta. Ryhmähavainnoinnille kannattaa varata aikaa useampi päivä tai jopa useampia viikkoja.

Ennen havainnointia selvitä, miksi haluat tehdä ryhmähavainnoinnin ja mitä haluat selvittää ryhmästä. Tämän jälkeen tulee päättää kohderyhmä, joita tarkastelet ja havainnoit. Tarkkaile lasten toimintaa ryhmässä. Heidän vuorovaikutustaan sekä käyttäytymistään ryhmässä ja esimerkiksi kirjoita havainnoimasi asiat ylös paperille. Havainnoinnin jälkeen analysoi tekemiäsi havaintoja ja niiden merkitystä. Tekemiesi havaintojen perusteella päättää tukitoimet ryhmän tarpeiden mukaan. On

myös tärkeä keskustella oman työryhmän kanssa tehdyistä havainnoista ja mahdollisista tukitoimenpiteistä.

4.3 Toiminta havainnoinnin perustalta

Havainnointitulosten perusteella kasvattaja ja lapsen huoltaja/ huoltajat voivat arvioida yksilöllisen tuen lapsen tuen tarpeeseen. Kasvattaja voi pyytää myös erityislastentarhanopettajaa tai muuta asiantuntijaa havainnoimaan lasta, jos hänelle nousee huoli lapsen kehityksestä. Tämän jälkeen arvioidaan yhdessä huoltajien/ huoltajan kanssa, onko lapsella tarvetta jatkotutkimuksille tai erityiselle tuelle. (Koivunen 2009, 27.)

Mikäli kasvattajalla herää huoli lapsesta, voi asian ottaa puheeksi esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluissa eli vasukeskusteluissa. Keskusteluun on hyvä valmistautua etukäteen esimerkiksi kirjoittamalla ylös tarvittavia tietoja ja konkreettisia, jotka tukevat huolenaiheita. Tämä auttaa keskustelun kulkua ja auttaa huoltajia ymmärtämään paremmin, mistä huoli johtuu. Huoltajien tunteet ja reaktiot keskustelun aikana tulee huomioida. On hyvä käyttää myötätuntoista kieltä ja osoittaa ymmärtämystä heidän huolilleen ja tunteilleen. On myös tärkeää antaa huoltajien ilmaista omat näkemyksensä ja huolensa. He saattavat tuoda esiin lisätietoja tai näkökulmia, jotka auttavat selventämään tilannetta.

Keskustelun lopuksi voi ehdottaa yhteistyön jatkamista huolen ratkaisemiseksi. Tämä voi sisältää suunnitelman lapsen tukemisesta ja seurannasta päiväkodissa. Huoltajille tulee myös kertoa, että kasvattajana työtehtäviin kuuluu lisätiedon antaminen ja tilanteen päivittäminen. Huoltajia on hyvä muistuttaa, että keskustelu on luottamuksellinen ja lapsen etu on ensisijalla. Yhteistyötä tehdään lapsen hyvinvointia ajatellen.

Pulkkinen (2022) kertoo vanhempien kokevan vaikutuksensa lapseen vähentyneen. Vanhempien huoli mahdollisuuksista edistää lasten hyvinvointia ja menestystä

kasvaa. Julkisudessa käyty keskustelu ja monet asiakirjat antavat kuvan, että vanhemmuuden arvostus on vähäistä. Mielestäni tämä on hyvä syy antaa yhä enemmän arvostusta vanhemmille.

4.4 Monialainen yhteistyö

Lapsen etu ohjaa monialaista yhteistyötä. Varhaiskasvatus voi tehdä yhteistyötä mm. lastenneuvolan, lastensuojelun ja perheneuvolan kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 61.) Monialainen tuki on termi, jolla viitataan monialaiseen yhteistyöhön. Tuen tarpeeseen vastatessa moniammatillinen työverkosto on tärkeää. (Pihlaja ym. 2022, 34.) Monialaisessa yhteistyössä lapsen etu on aina pääosassa. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee aina sopia yhdessä kaikkien yhteistyötä tekevien tahojen kanssa. Yhteistyötä toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 61.)

Varhaiskasvatuslain (540/2018) 7 §:ssä määrätään varhaiskasvatusta toimimaan yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, lastensuojelusta ja muusta sosiaalihuollosta, neuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien tahojen kanssa. Mikäli tilanne vaatii, varhaiskasvatukseen tulee olla yhteydessä myös muihin tarvittaviin tahoihin.

Toimiva yhteistyö neuvolan ja varhaiskasvatuksen välillä on avain lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin, kehitykseen ja oppimiseen. Yhteistyö tukee laadukasta varhaiskasvatusta ja neuvolan työtä lapsen ja perheen kanssa. Yhteistyötä tehdessä on tärkeää huomioida lapsen lisäksi hänen huoltajansa ja muut läheiset. (Opetushallitus c.)

Monialaista yhteistyötä järjestetään, jotta lapselle ja perheelle voitaisiin mahdollistaa paras mahdollinen tuki varhaiskasvatukseen yhteydessä. Monialaisella yhteistyöllä pystytään varmistamaan yksilöllinen ja kokonaisvaltainen tuki perheelle ja lapselle. Monialaisella yhteistyön avulla voidaan myös parantaa varhaiskasvatuksen laatua sekä edistämään lapsen hyvinvointia.

5 OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA

Osallisuus varhaiskasvatuksessa tarkoittaa lasten ja heidän perheidensä mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa varhaiskasvatusympäristössä. Se korostaa lasten oikeutta ilmaista mielipiteensä, osallistua päätöksentekoon ja vaikuttaa toimintaan, mikä edistää heidän kokonaisvaltaista kehitystään ja oppimistaan.

5.1 Lapsen osallisuus

Osallisuus on toimijuutta, joka toteutuu sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa. Osallisuus edellyttää vastavuoroisuutta tilanteessa olevien henkilöiden välillä. Se ei ole vain mukanaoloa tai osallistumista valmiiksi järjestettyyn toimintaan. Osallisuuteen kuuluu mahdollisuus vaikuttaa toimintaan, muiden kuunteleminen sekä kuulluksi tuleminen. Varhaiskasvatuksessa osallisuudella tarkoitetaan erityisesti lapsen osallisuutta varhaiskasvatuksen toimintaan. Kuulluksi tuleminen on tärkeä osa lapsen osallisuutta, mutta sen lisäksi lapsella on mahdollisuus myös vaikuttaa päätöksentekoon oman ikätason huomioivalla tavalla. Lapsen osallistaminen tarjoaa lapselle monipuolisia kokemuksia omasta osaamisesta. (Koivula ym. 2022, 46–47.)

Lapsen vuorovaikutustaidot ovat tärkeä osa lapsen kasvua ja kehitystä, sekä vuorovaikutustaidot vaikuttavat lapsen osallisuuteen. Toimivan vuorovaikutuksen avulla lapsi pystyy paremmin ymmärtämään ympäröivää maailmaa, kommunikoi muiden kanssa sekä muodostamaan erilaisia vuorovaikutussuhteita muihin ihmisiin.

Lapsi oppii kehittyessään monia erilaisia vuorovaikutustaitoja, kuten empatiaa, puhetaitoja sekä kuuntelemista. Aikuisella on oma osansa lapsen vuorovaikutustaitojen kehittymisessä. Aikuisen olisi tärkeä kannustaa ja rohkaista lasta olemaan vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa. Aikuinen vaikuttaa myös suuresti omalla käyttäytymisellään lapsen vuorovaikutustaitojen kehittymiseen, joten aikuisen olisi tärkeä näyttää mallia hyvistä vuorovaikutustavoista.

Myös leikkiminen sisarusten tai ikätovereiden kanssa kehittää paljon lapsen vuorovaikutustaitoja.

5.2 Osallisuuden ilmeneminen

Lapsen osallisuus on olennaisen tärkeää siinä, miten hän voi olla mukana vaikuttamassa, toteuttamassa ja arvioimassa oman etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä. Tämä mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa oman elämänsä asioihin tärkeissä yhteisöissä on ratkaiseva tekijä ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta. Se edustaa yhtä perustavaa kasvun ja kehityksen edellytystä. Osallistumisen kautta oppii elämään ja toimimaan yhteisössä. (THL 2023 c.)

Osallisuus ilmenee eri ryhmissä eri tavoin. Varhaiskasvatuksen työntekijöillä on iso vaikutus siihen, miten lasten osallisuus näkyy varhaiskasvatuksessa. On tärkeää miettiä, miten jokaisella lapsella olisi mahdollisimman samanlainen lähtökohta osallisuuteen. Lapsilla tulee myös olla tietoa kyseisestä aiheesta, tilanteesta ja ympäristöstä, jotta he voivat olla osallisia omassa ryhmässä. Ryhmätiloja voidaan muuttaa sillä tavoin, että lapset pystyvät itse näkemään mahdollisuudet mm. eri leikkeihin. On tärkeää, että toimintavälineet ja muut materiaalit ovat koko ajan lapsen nähtävillä. Lapsen osallisuuteen liittyy myös vahvasti lapsen luottamus itseensä ja muihin. Lapsen tulee olla ymmärretty ja hyväksytty ryhmässä, jotta hän uskaltaa luottaa tilanteeseen ja kykenee osallistua.

Kokemus osallisuudesta herättää myönteisiä tunteita yhteenkuuluvuudesta ja hyväksytyksi tulemisesta. Niin lapsi kuin aikuiset voivat tuntea iloa ja ylpeyttä siitä, miten ryhmässä osataan toimia yhdessä. Yhteisten projektien dokumentointi vahvistaa osallisuuden myönteistä ilmapiiriä. Aikuinen saa kuitenkin määritellä kuinka paljon lapsi saa osallisuudellaan vaikuttaa varhaiskasvatuksen arkeen. Yleistä on vaihtoehtojen rajaaminen lapselle. Tällöin lapsen osallisuus toteutuu, mutta rajat kuitenkin pysyvät. Aikuinen voi myös toimia ns. osallisuuden porttina tällöin, kun lapset itse ehdottavat tai kysyvät jotain. Lapset ilahtuvat, kun saavat vaikuttaa päätöksiin tai toimintaan. (Koivula ym. 2022, 51, 53.)

Pienten lasten osallisuutta voi edistää esimerkiksi tarjoamalla useampaa vaihtoehtoa lapselle. Eri leikeistä tai leluista voi tehdä kuvakortteja, ja kuvakorttien avulla kysyä lapselta mitä hän haluisi tehdä. On tärkeää varmistaa, että lapsilla on riittävästi aikaa leikille ja vapaalle toiminnalle, jossa he voivat toteuttaa omia ideoitaan ja ratkaista ongelmia omalla tavallaan.

Lasten vaikutusalueena on henkilökohtaisten asioiden lisäksi myös lasten yhteiset leikit, ryhmän toiminta ja oma perhe. Lasten vaikuttaminen toimintaan on yhteydessä lapsen perheeseen. Päiväkodissa järjestettävissä kevätjuhlissa perheet pääsevät näkemään mitä lapsi on suunnitellut yhdessä muiden lasten ja aikuisten kanssa. Perheet voivat myös tukea lapsia erilaissa projekteissa, joita mahdollisesti toteutetaan myös päiväkodin ulkopuolella, kotona. Parhaimmillaan lapset voivat myös vaikuttaa lähiympäristön toimintaan osallistumalla kampanjoihin. Tällöin lapsen osallisuus näkyy yhteisötasolla. Lapsen osallisuudesta puhuttaessa voidaan tarkastella ajallista ulottuvuutta. Sillä tarkoitetaan sitä, kuinka pitkäkestoista toiminta on. Lapsen osallisuuden aikajana voi olla itse valittu leikki, jolloin se kestää esimerkiksi iltapäivän tai esitys kevätjuhlaan, jolloin osallisuus on pitkäkestoista. On kuitenkin hyvä muistaa, että iltapäivän leikki voi jäädä osaksi päiväkodin arkea, jolloin kyseisellä toiminnalla on kauaskantoisia vaikutuksia. (Koivula ym. 2022, 54–55.)

Lapsen osallisuutta ei ole vain yksittäiset toimintatavat tai osallisuutta lisäävät projektit. Lähtökohtana lapsen osallisuuteen on kasvattajien näkemys lapsesta toimijana. Osallisuus ei ole samanlaista jokaisen lapsen kohdalla. Lapsi on yksilö ja jokaisen lapsen kykyjä osallisuuteen tulee tutkia ja tukea yksilöllisesti. Lapsen osallisuutta voi vahvistaa ryhmässä, jolloin tulee keskittyä ryhmän pedagogiseen toimintatapaan. Kasvattajat ovat vastuussa lapsen osallisuudesta suunnitellessaan ryhmän toimintaa ja toteuttaessaan sitä. (Koivula ym. 2022, 55–56.)

5.3 Perheiden osallisuus

Vanhemmille kuuluu päävastuu lapsesta, mutta myös varhaiskasvatuksella on tärkeä osuus vastuun jakamiseen ja lapsen kehitykseen. Vanhemmat voivat kokea suuria odotuksia tai vaatimuksia, jotka väistämättä vaikuttavat perheen arkeen. (Koivula ym. 2022, 77.) Perheen roolista varhaiskasvatukseen on tehty tutkimuksia. Rantala (2002) tutki kyseistä aihetta kysymällä ammattiryhmien edustajien käsityksiä perheen roolista, yhteistyökäytännöistä ja oman työn kehittämistarpeista. Tutkimuksen avulla haluttiin arvioida, miten perhelähtöisiä ammattikäytännöt Suomessa ovat. Perheen rooliin vaikuttavat ulkoiset paineet ja uusien tilanteiden hallintatavat.

Perheiden osallisuutta voi mahdollistaa monella eri tavalla. Vanhempainillat ovat yksi mahdollisuus osallistaa perheitä. Vanhempainilloissa huoltajilta voidaan pyytää toiveita liittyen varhaiskasvatukseen ja siellä toteutettavaan toimintaan. Hyvä tapa on kerätä toiveita paperille, jolloin kenenkään ei tarvitse sanoa ajatuksiaan ääneen. Myös varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelut ovat hyvä tapa kuulla huoltajien toiveita liittyen varhaiskasvatuksen toimintaan. Jokainen perhe ja lapsi on erilainen, joten toiveita on monenlaisia.

5.4 Yhteistyö vanhempien ja varhaiskasvatuksen välillä

Yksi varhaiskasvatuksen keskeinen periaate on lasten vanhempien ja ammattilaisten yhteistyö. Vanhempien osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja aktivointiin painotetaan varhaiskasvatusta laissa. Myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa painotetaan vanhempien ja ammattilaisten välistä yhteistyötä. Lapsen vanhempien ja varhaiskasvatuksen välinen suhde on tärkeä. Useimmiten lapsen kasvuympäristö koostuu kodista ja varhaiskasvatuksesta, joten niiden keskinäinen suhde on yhteydessä lapsen hyvinvointiin. Vanhemmat ovat vuorovaikutuksessa päiväkodin kasvattajiin monta kertaa viikossa, joten jonkinlainen suhde muodostuu aina vanhemman ja varhaiskasvatuksen ammattilaisten välille. Perheen luottamussuhde varhaiskasvatukseen

vaikuttavat perheen arkisiin kokemuksiin. (Eerola, Repo, Alasuutari, Karila & Lammi-Taskula 2022, 111, 115.)

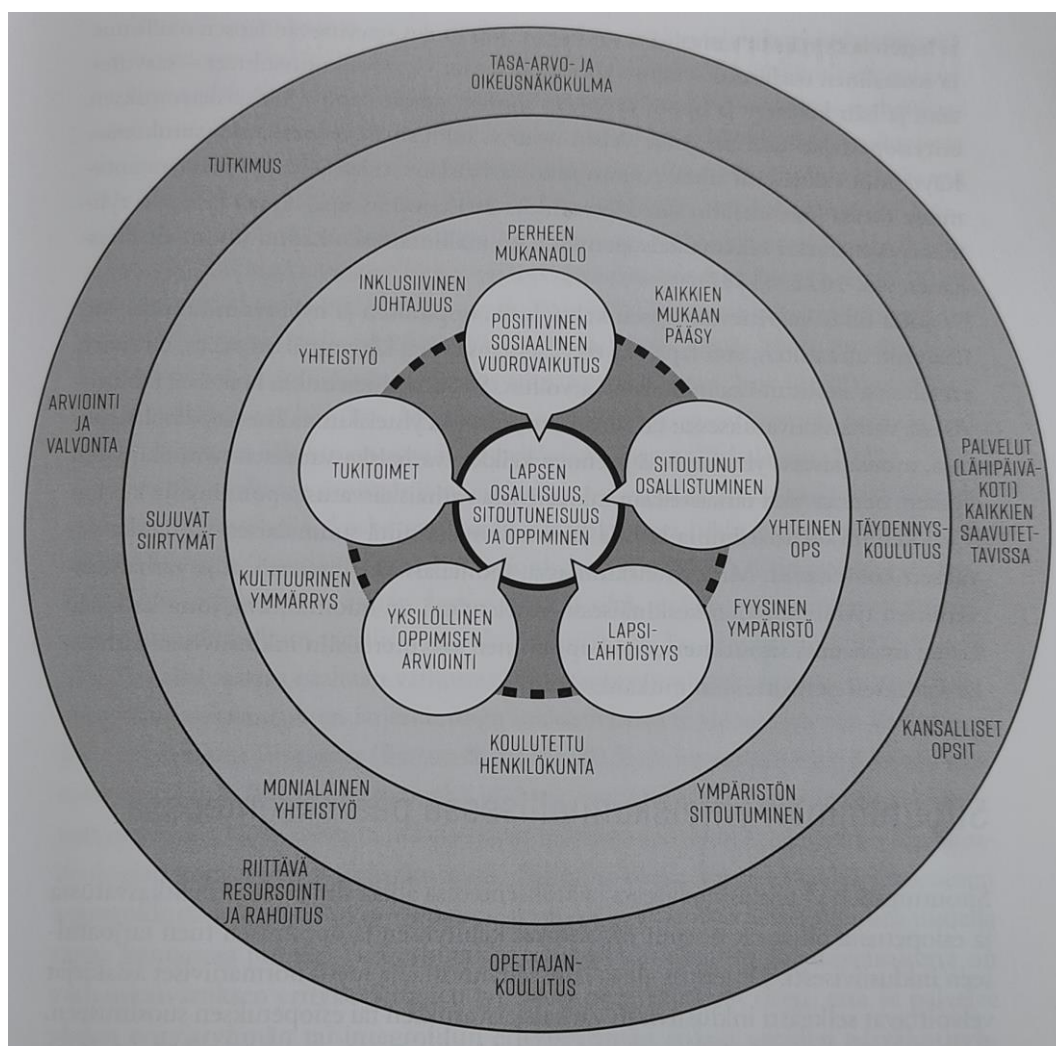
Varhaiskasvatuksen ammattilaisena on tärkeää kiinnittää huomiota omiin vuoro-vaikutustaitoihin. Ilmeillä, eleillä ja kehon kielellä on suuri vaikutus siihen, miten muut meitä kohtaavat. Aina ei voi olla hyvä päivä, mutta on tärkeää, että huoltajille tulee turvallinen ja luottavainen olo varhaiskasvatuksesta.

5.5 Moninaiset perheet

Lapsi kasvaa monenlaisissa ihmissuhteissa ja ympäristöissä, joista ensimmäinen on useimmissa tapauksissa lapsen perhe. Ihmissuhteiden laatu ja turvallisuus ovat merkittäviä tekijöitä lapsen kehittymisen kannalta. Perheellä ja elämäntilanteella on iso vaikutus lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Erilaisia elämäntilanteiden muutoksia voivat olla esimerkiksi perheen muutto, vanhempien ero tai sisaruksen syntyminen. Käsite perhe ei ole itsestään selvä, koska tilanteita ja perheitä on erilaisia. Lapsi voi määritellä perheeseen kuuluvaksi esimerkiksi myös tädin tai isoisän. Perheet ovat nykyään tosi moninaisia. Ydinperhe, yhden vanhemman perhe, uusperhe ja sateenkaariperhe ovat esimerkkejä erilaisista perherakenteista. Perhe merkitsee yhteenkuuluvuutta, läheisyyttä ja turvaa. (Koivula ym. 2022, 77–79.)

5.6 Inklusiivisuus

Inklusiivinen varhaiskasvatus on laadukasta inklusion ideologiaan pohjautuvaa kasvatusta kaikille. Inklusiivisuus pitää sisällään moninaisuuden arvostamisen. Jokaisella on oikeus osallistua ja oppia omien edellytystensä mukaisesti sekä rankentaa sosiaalisia suhteita ja yhteisöllisyyttä. On huomattu, että laadukas inklusiivinen varhaiskasvatus hyödyttää tuen tarpeen lapsien lisäksi myös muita lapsia. Lapset oppivat sosiaalisia taitoja sekä leikkitaitoja. Inklusiivinen ympäristö on hyödyksi lapsen kognitiiviselle ja kielelliselle kehitykselle. (Pihlaja & Viitala, 2022.)

Kuva 4 Inklusiivisen varhaiskasvatuksen ekosysteeminen malli (Pihlaja & Viitala, 2022, 63., alkup. lähde: European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2017.)

Kuvio 4 auttaa hahmottamaan miten montaa eri asiaa on huomioitava tilanteessa, jossa lapselle annetaan tukea tavallisessa päiväkotiryhmässä. Ryhmissä, joissa on tukea tarvitsevia lapsia voi vaarana olla, että tukea tarvitsevan lapsen osallisuus ei toteudu tasavertaisesti muiden lapsien tavoin. Lapsen osallisuuteen tarvitaan tällöin erityistä huomiota kaikilta ryhmässä toimivilta kasvattajilta. Tällöin kasvattajilta vaaditaan sitoutumista erityisesti myös inklusion arvoihin.

6 KOLMIPORTAINEN TUKI

Kolmiportainen tuki varhaiskasvatuksessa on järjestelmä, joka pyrkii tukemaan kaikkia lapsia heidän yksilöllisissä tarpeissaan. Se koostuu kolmesta tasosta, joista jokainen tarjoaa eritasoista tukea. Tämä järjestelmä mahdollistaa varhaiskasvatuksen niin, että jokainen lapsi saa tarvitsemaansa apua ja ohjausta.

6.1 Tukemisen tavat

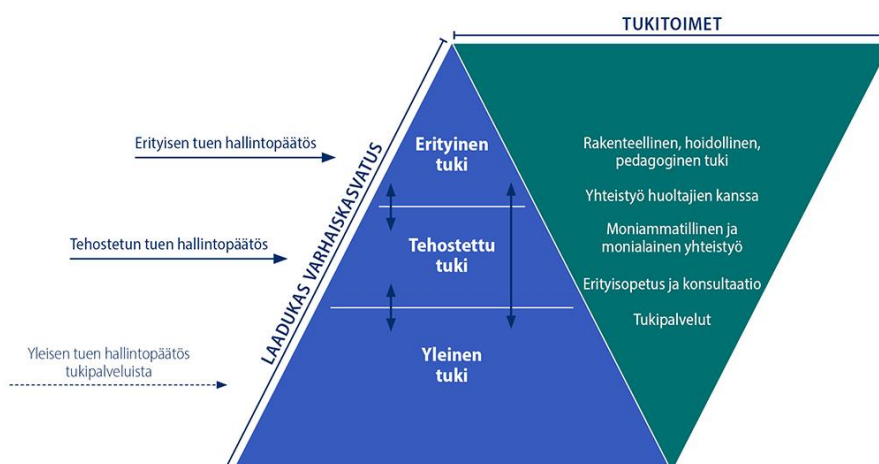
Tukea tarvitsevaa lasta tuetaan arjessa kasvatuksen kautta erilaisin keinoin. Lasta tukiessa kasvattajan on tärkeä muistaa muun muassa ennaltaehkäisevän työn merkitys, lapsen yksilölliset ja erityiset tarpeet, lapsen tunteminen ja yksilöllinen tuki.

Kasvattajan on tärkeä omata pedagogista ja erityispedagogista sekä kasvatuksellista osaamista, jotta lapsi saa hänen tarvitsemaansa tukea. Kasvattajan on tärkeä myös tuntea lapsen normaalin kehitys ja -kulku. Vaikeuksia on tärkeä pyrkiä ennaltaehkäisemään. (Koivunen 2009, 90-91.)

Varhaista tukea järjestettäessä on tärkeä tunnistaa lapsen yksilölliset tarpeet ja hänen tarvitsemansa yksilöllinen tuki. Jokainen lapsi tarvitsee varhaista yksilöllistä tukea omiin tarpeisiinsa. Jokaisen lapsen henkilökohtaiset tuen tarpeet huomioidaan muun muassa lapsen henkilökohtaisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Kasvattajalta vaaditaan ammattitaitoa havainnointiin, jotta jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet tulisivat havaittua ja huomioitua. Lapsen erityisen tuen tarpeen muodostuminen voidaan ennaltaehkäistä, kun yksilölliset tarpeet huomioidaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Yksilöllisen tuen avulla pyritään varmistamaan, että jokaisella on mahdollisuus osallistua yhteiskuntaan ja sen toimintaan, sekä hyötyä yhteiskunnan tarjoamista erilaisista mahdollisuuksista. Tämä pyritään mahdollistamaan yksilöllisten tarpeiden huolellisella arvioinnilla ja yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamisella.

Varhaiskasvatuksessa toteutettava tuki

Kuva 5 Varhaiskasvatuksessa toteutettava tuki. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023.

Tuki on jaettu kuvion mukaisesti kolmeen eri asteeseen. Ensimmäinen aste on yleinen tuki, jota seuraa tehostettu tuki. Viimeisenä kuvion huipulla on erityinen tuki, jota toteutetaan silloin kun tehostettu tuki ei ole riittävä.

6.2 Yleinen tuki

Yleinen tuki kuuluu jokaiselle lapselle. Yleinen tuki on laadukasta pedagogiikkaa ja sitä antavat kaikki ryhmän aikuiset, myös sijaiset ja opiskelijat. Yleiseen tukeen kuuluu mm. leikin ohjaaminen, sensitiivisyys ja ympäristön räätälöinti. Yleisestä tuesta ei tehdä hallintopäätöstä. Aikuiset ja lapset koostavat yhteisön, jossa on turvallista olla ja jossa jokainen omaa omat vahvuudet. Ryhmän toimintatapojen kuuluu olla kannustavia, rohkaisevia ja osallistavia, jotta lapsilla on turvallinen ympäristö kasvaa ja kehittyä. (Sandberg 2023, 30, 33.)

6.3 Tehostettu tuki

Kun yleinen tuki ei riitä, lapselle tarjotaan tehostettua tukea. Tämä tukimuoto muodostuu säännöllisistä ja samanaikaisesti toteutettavista erilaisista tuen muodoista. Siirtyminen tehostettuun tukeen edellyttää pedagogista arviota. Aikuisilla

tulee olla tietämys siitä, mitä kyseinen lapsi tarvitsee ja mitä on suunniteltu. Tukea tulee tarjota niin pitkään, kun siihen on tarvetta. Tehostettuun tukeen ei tarvita lääketieteellisiä tutkimuksia tai diagnoosia. Tuen antamisesta tehdään hallintopäätös. (Sandberg 2023, 30.)

6.4 Erityinen tuki

Kolmas ja viimeinen tuen muoto on erityinen tuki. Sitä annetaan silloin kun yleinen ja tehostettu tuki ei ole tarpeeksi. Erityiseen tukeen kuuluu jatkuvat ja kokoaikaiset erilaiset tuen muodot ja tukipalvelut. Erityisessä tuessa korostuu sekä yksilöllisyys ja suunnitelmallisuus, koska lapselle pyritään tarjoamaan juuri niitä tukimuotoja, joita hän tarvitsee. Syitä erityisen tuen saamiseen ovat esimerkiksi kehityksen viivästyminen ja vammat. Erityinen tuki vaatii hallintopäätöksen. (Sandberg 2023, 30.)

7 POHDINTA

Lukuisat varhaiskasvatuksen ammattilaiset myöntävät, että tiimien yhteinen aika käytetään yksinomaan lapsiryhmän pedagogisen toiminnan ja juoksevien asioiden äärellä (Ahonen 2023). On tärkeää muistaa, että kasvattajien tiimillä varhaiskasvatuksessa on suuri merkitys siihen, että lapset saavat tarvitsemaansa tukea varhaiskasvatuksessa. Toimiva tiimityö on olennainen osa laadukasta varhaiskasvatusta ja se heijastuu myös lapsiin. Vuorovaikutuksen laadulla on vaikutus tiimin jäseniin. On tärkeää, että jokaisella tiimin jäsenellä on selkeä ajatus omasta vastuusta ryhmässä.

Kirjallisuuskatsauksemme osoittaa, että kyseinen aihe on erittäin tärkeä ja sillä on suuri vaikutus lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen varhaiskasvatusvaiheessa. Yksi keskeisistä havainnoista on se, kuinka tärkeää on tunnistaa jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet ja taitotasot varhaiskasvatuksessa. Lapset voivat olla hyvin erilaisia toisistaan, ja siksi tarvitaan monipuolisia menetelmiä ja välineitä tuen tarpeen havaitsemiseksi. Tämä vaatii ammattilaisilta jatkuvaa havainnointia, yhteistyötä ja koulutusta. Yhteistyö vanhempien kanssa on keskeistä, ja se edellyttää luottamukSELLISTA ja avointa vuorovaikutusta. Vanhempien tieto ja näkemykset lapsistaan ovat arvokkaita ja voivat täydentää varhaiskasvatuksen ammattilaisten havainnoja. Haluamme painottaa varhaisen puuttumisen tärkeyttä. Mitä aiemmin tuen tarve tunnistetaan ja toimenpiteet aloitetaan, sitä parempi lapsen kehityksen tukemisen kannalta. Tämä edellyttää systemaattista seuranta ja mahdollisesti yksilöllisiä tukitoimia. Varhaiskasvatuksen tulee tarjota jokaiselle lapselle yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua ja oppia, riippumatta heidän taustastaan tai mahdollisista erityistarpeistaan. Inklusiivinen varhaiskasvatus edistää yhteisöllisyyttä ja monimuotoisuuden hyväksymistä.

Pohdintamme perusteella on selvää, että lapsen tuen tarpeen tunnistaminen ja huomioiminen varhaiskasvatuksessa on monimutkainen mutta kriittinen tehtävä. Vaikka olemme edenneet merkittävästi ymmärtäessämme tätä aihetta, on vielä

paljon tehtävää. Jatkotutkimus ja -kehitys voivat auttaa kehittämään tehokkaita käytäntöjä ja työkaluja, jotka tukevat lapsia varhaiskasvatuksen eri vaiheissa.

Toivomme opinnäytetyömme herättävän keskustelua ja innostavan ammattilaisia ja päättäjiä edistämään lapsen tuen tarpeen tunnistamista ja huomioimista varhaiskasvatuksessa. Kaikkien lasten tulee saada paras mahdollinen tuki ja tilaisuus kasvaa ja oppia.

LÄHTEET

Ahonen, L. 2023. Tiimin voima varhaiskasvatuksessa. PS-Kustannus. Jyväskylä.

Eerola, P., Repo, K., Alasuutari, M., Karila, K. & Lammi-Taskula, J. 2022. Lastenhoidon ja varhaiskasvatuksen monet polut lasten, perheiden ja politiikan näkökulmia. Gaudeamus Oy. Tallinna.

European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2017. Inclusive early childhood education: new insights and tools – contributions from a European study. Toim. Bjärck-Åkesson, E., Kyriazopoulou, M., Giné, C. & Bartalo, P.

Huhtanen, K. 2004. Varhainen puuttuminen. Erityisen tuen tarpeen kohtaaminen päivähoitossa. FINN LECTURA

Karila, K., Kinos, J. & Virtanen, J. 2001. Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. PS-kustannus. Jyväskylä.

Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. 2022. Valloittava varhaiskasvatus Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. 3. korjattu ja laajennettu painos. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino Oy. Tampere.

Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. PS-kustannus.

Kunnari, S. & Laaksonen, M. 2022. Lasten kielelliset vaikeudet. Haasteiden tunnistaminen ja kuntoutus. PS-kustannus. Keuruu.

L 540/2018. Varhaiskasvatuslaki. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 12.07.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>

Laitinen, S. 2021. PS-kustannus.

MLL 2020. Perheiden hyvinvointi ja tuen tarpeet korona aiheuttamassa poikkeustilanteessa. Viitattu 9.9.2023. <https://www.mll.fi/kannanotot-ja-lausunnot/perheiden-hyvinvointi-ja-tuen-tarpeet-koronan-aiheuttamassa-poikkeustilanteessa/>

MLL 2023a. Vauvana ja taaperona digiajassa. Viitattu 9.9.2023. <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/hyvinvointia-digiajassa/vauvana-ja-taaperona-digiajassa/>

MLL 2023b. Varhaisen vuorovaikutuksen rakentuminen digiajassa. Viitattu 9.9.2023. <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/hyvinvointia-digiajassa/vauvana-ja-taaperona-digiajassa/varhaisen-vuorovaikutuksen-rakentuminen-digiajassa%e2%80%af/>

Määttä, P. & Rantala, A. Tavallisen erityinen lapsi. Kasvun ja hyvinvoinnin tukeminen yhdessä. 3. uudistettu painos. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu. PS-Kustannus.

Närhi, V. & Peitso, S. KUMMI 13. Konsultaatiomalli päiväkoteihin - jäsentynyttä tukea levottomille lapsille. Niilo Mäki Instituutti. Eura.

Opetushallitus 2023 a. Varhaiskasvatus. Viitattu 11.2.2023. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatus>

Opetushallitus 2023 b. Mitä lapsen tuki varhaiskasvatuksessa on? Viitattu 10.9.2023. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-lapsen-tuki-varhaiskasvatuksessa>

Opetushallitus 2023 c. Varhaiskasvatuksen ja neuvolan yhteistyö. Viitattu 9.9.2023. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatuksen-ja-neuvolan-yhteistyö>

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2023. Lapsen tuki varhaiskasvatuksessa. Viitattu 7.10.2023. <https://okm.fi/lapsen-tuki-varhaiskasvatuksessa>

Pihlaja, P. & Viitala, R. 2022. Varhaiserityiskasvatus. 3. uudistettu painos. Otavan Kirjapaino Oy. Jyväskylä. PS-kustannus.

Pulkinen, L. 2022. Lapsen hyvinvointi alkaa kodista. Otavan Kirjapaino Oy. Jyväskylä. PS-kustannus.

Ranta, S. 2021. Kasvun juuret, Miten tuen lapsen oppimista ja hyvinvointia? PS-kustannus.

Rantala, A. 2002. Perhekeskeisyys – puhetta vai todellisuutta? Työntekijöiden käsitykset yhteistyöstä erityistä tukea tarvitsevan lapsen perheen kanssa. Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research 198.

Sandberg, E. 2018. ADHD JA OPPIMISEN TUKI. Huomioi yksilölliset tarpeet ja vahvuudet. PS-kustannus.

Sandberg, E. 2023. Pedagoginen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. PS-kustannus. 3. päivitetty painos. BALTO print, Liettua 2023.

THL 2023 a. Varhaiskasvatus 2020. Viitattu 17.9.2023. <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/varhaiskasvatus>

THL 2023 b. Lasten ja lapsiperheiden hyvinvointi. Viitattu 17.9.2023. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/lasten-ja-lapsiperheiden-hyvinvointi>

THL 2023 c. Lapsen osallisuus. Viitattu 29.10.2023. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus#otsikko2>

THL FinLapset rekisteri- ja kyselytutkimustiedot. Viitattu 17.9.2023. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/finlapset-lasten-nuorten-ja-perheiden-terveys-ja-hyvinvointi/finlapset-kyselytutkimus>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Opetushallitus. Grano Oy. Hansa-print Oy, Turenki.